

Õppereis Torupisse (Taani)

MTÜ Võrumaa Partnerluskogu liikmete ja tegevmeeskonna õppereisi teekonda alustasime 12. septembri pealelõnal lennuga Tallinnast Taani pealinna Kopenhaagenisse. Edasine teekond kulges bussiga majutuskoha Frederiksværkis.

Elevust reisiliste seas tekitas teadmine, et külastatavate objektide vahel liigutakse bussi asemel esimesel päeval jalgsi ja teisel päeval jalgratastel.

Esimene päev algas rongisõiduga Dyssekilde raudteejaama Torupis, kus meid ootas kohaliku tegevusgrupi juhatuse esimees Peter Plant. Täpsem reisi sihtkoht oli Torupi küla, mis pälvis 2019. aastal rahvusvahelise „Aasta küla“ tiitli.

Kogukonna poolt detailselt taastatud vanas raudteehoones omab osalust ca 40 inimest. Hoone esimesel korrusel toimib raamatukogu ja teisel korrusel on sisse seatud kaugtöökohad.

Torupi tugevas kogukonnas toimivad edukalt vanemate algatatud koolid ja lasteaiad, kohalike koosolekute pidamise süsteem ja avatud hoone, kus paiknevad pagarikoda, kohvik ja ökopood.

Kõigele sellele panid alguse grupp inimesi, kes kolisid Torup'isse ca 30 aastat tagasi, ning on muutunud selle kultuuriselt väga eriliseks kohaks.

Esmalt tutvustati kohaliku tegevusrühma projekti **Torup Marked**

<https://www.facebook.com/TorupMarked/>. OTTi põhimõttel toimuvad turupäevad juba 10 aastat iga kahe nädala tagant. Lisaks tavalisele kauplemisele on turg seotud erinevate teemadega, mis teeb päevast sündmuse. Laata külastab ca 700 ostjat.

Järgnevalt suundusime tutvuma kohalike projektidega. Esiteks tutvustati **piirkondlikku eraalgatuslikku lasteaeda**, milline on tegutsenud juba ca 30 aastat. Lastehoius käib 28 2,9 aastast kuni 6 aastast last, rakendatakse Steineri pedagoogikat, töötab 4 õpetajat ja 1 abiõpetaja.

Lapsevanemate otsuse alusel ühist toitlustamist ei toimu. Palju toimub vabatahtlikkuse alusel, nt iga reede on abiks üks lapsevanem, kes aitab koristada. Igal vanemal on kohustus käia 2x aastas lastehoius vabatahtlikuna tööl. Kohalik omavalitsus rahastab teenust, lapsevanematel tuleb tasuda ¼ kuludest.

Lastehoiu vahetusläheduses asub **kogukonnakeskus**-rahvamaja <https://torupforsamlingshus.dk/> , mis avati 1999.aastal. Torupi rahvamaja toimib säästvate, ökoloogiliste, keskkonna- ja energiasäästlike lahendustega näidisenä. Kohalik kodanikeühendus ja ökokogukond tegid planeerimistöodel algusest peale tihedat koostööd. Täna on maja kasutusel iga päevaselt. Lisaks renditakse ruume välja avalikeks üritusteks ning erapidude, üldkoosolekute, vastuvõttude, kursuste, treeningute, festivalide ja muude ürituste jaoks. Rahvamaja haldab mittetulundusühing. Kogukonnakeskuse välisseinale on LEADER toetusega monteeritud 8 meetri kõrgune **ronimissein**, mis on leidnud tihedat kasutust. Seinaronimist harrastajate treeningud toimuvad igal nädalavahetusel.

COOP projekt on hea näide LEADER toetuste kasutamisest. On lammutatud vana garaaž, paigaldatud päikesepaneelid, olemas oma küttesüsteem. Tegemist on hästi toimiva kohaliku pood-galeriiga. Nimetatud pood erineb teistest COOP poodidest sellega, et lisaks toidu- ja majapidamistarvetele on müügil palju kaupu koduloomadele-lindudele, alates kanadest lõpetades hobustega. Toimib ka postkontorina. Kaupluse teisel korrusel toimuvad võimlemisring, jooga jm tegevused, keldris toimib kunstigalerii. Meie külaskäigu ajal oli galeriis üleval näitus 7 kunstniku maalidest. Galerii ruumid renoveeriti 7 aastat tagasi LEADER toetuse abiga. Hoones toimetab 3 palgalist inimest, lisaks veel 13 vabatahtlikku.

Torupi külas vanas kauni aiaga talus tegutseb ca 200 õpilasega **Halsnæsi Väikekool** <http://www.halsnaesskolen.dk/Forside>. Kooli juhi Susanne Løkke sõnul on tegemist vabakooliga, mis tegutseb vabakooliseaduse sätete alusel, sisaldab õppetööd ja vaba aega lasteaiast kuni algkooli lõpueksamiteni 9. klassis, igas klassis on maksimaalselt 22 last. Taani riik toetab alternatiivkoolide kulusid 75% ulatuses, ülejäänud kulud katavad lapsevanemad.

Toimib koostöö õpikogukondadega, kus lastel ja noortel on võimalus säilitada ja arendada oma loovust, uudishimu ja soovi katsetada ning veelgi enam õppida. Õppetöö on sageli korraldatud projektipõhiselt. Projektides püütakse luua midagi, mida saab teistele kinkida või jagada.

Projektipõhine õpe annab hea aluse eristumiseks, kus on ruumi mitut tüüpi õppimiseks ja paljude oskuste kasutamiseks. Projektivorm edendab ka terviklikku lähenemist maailmale ja selle kogemisele, teemadele saab läheneda mitme nurga alt ja eri valdkondadest ning projektitöö meetodiga saad võimaluse süveneda ja avardada.

Samuti toimub õuesõpe, mis on palju enam kui õues käimine ja õpilaste õpetamine. Lastel ja noortel on võimalus siseruumides omandatud teoreetilisi teadmisi ja oskusi proovile panna, nendega õues konkreetselt ja aktiivselt tegutsedes nii, et kõik ained saavad kaasatud.

Halsnæs Väikekoolis on loodud igale lapsele ja noorele eluks parimad tingimused nii õppimis- ja arenguvõimalusteks kui ka sotsiaalseks arenguks. Igapäevaselt püütakse korraldada õppimist ja mängimist nii, et kõigil oleks võimalus oma jõudumööda katsetada ja osaleda. Õpetajad kohtlevad lapsi ja noori võrdsete partneritena, teatud määral välditakse vanuselist hierarhiat. Toimib õppetöö vanimate ja noorimate õpilaste vahel, mida nimetatakse "suurteks väikesteks sõpradeks".

Koolitoidu ca 80 portsu valmib 5. klassi õpilaste poolt valmistatuna. 5 klassi õpilased õpivad toiduteadust 2x nädalas ning vastutavad kooli toidukorralduse eest koos kooli koka ja toiduõpetuse õpetaja Emiliega. Koolitoit tuleb soovijatel ette tellida, millise maksumus on ca 4€ toidukorra eest. Kooli köök on suuresti 100% orgaaniline, tooraine on enamasti kasvatatud lähiümbruses - vahel pärit oma kooliaiaist. Jälgitakse aastaringi ning kasutatakse palju hooajalisi puu- ja juurvilju. Toidu ülejäägid ja toidujäägid södetakse kohalikele kanadele ja partidele.

Toidud on peamiselt taimset päritolu, liha kasutatakse kord kuus. Lisaks õpitakse valmistama peent õhtusööki ühiseks õhtusöögiks, mis on igal kuu viimasel neljapäeval õpilastele, lapsevanematele ja töötajatele, aga ka toitu kooli iga-aastaseks peoks, suvepeoks ja erinevateks muudeks üritusteks. Tavapärane on vanemate kaasamine koolitundi ja laste töötamine nii ümberkaudsetes taludes kui küla köögiviljaaias.

Hvidelandi projektid: küla arendamine ja kohalik fond. Kogukond on endale soetanud maad, et planeerida teise ökoküla rajamist, et võimaldada sarnast mõtteviisi omavate elanike piirkonda kolimist. Iga ehitatav maja on erinev, kokku on lepitud, et kasutatakse keskkonnasäästlikke materjale. Üllatav oli see, et väga palju ehtasid inimesed ise, vaatamata sellele, et neil puudusid kogemused. Vanades taluhoonetes, mis kuuluvad samuti fondile on ühes rendikorterid ning teises tööstushoones asuvad ruumid võimaldavad erinevate huvidega tegeleda nt puutöö. Leader toetusega oli renoveeritud maja, kus asusid rendikorterid.

Økosamfundet Dyssekilde ökoküla, <http://www.dyssekilde.dk/>

Tegemist on 1990.aastal alguse saanud Taani vanima ökokülaga Dyssekilde, kus elavad omapärastes majades koos inimesed, kellel on erinev taust ja põhjused, miks siin elada. Ca 150 inimest, kellest üle poole elab Dyssekilde ökokogukonnas keskendudes jätkusuutlikkusele ja ökoloogia. Dyssekilde ökokogukond jaguneb kuueks elamurühmaks, mis toimivad ökokülas väikeste enklavidena. Neid seob nägemus mitmetest väärtustest, nagu ökoloogia, jätkusuutlikkus, sotsiaalne kogukond, austus ja sallivus. Majadevaheliste õuealade eest vastutab igaüks ise. Korraldatakse erinevaid seltskondlikke üritusi nagu aiapäevad, jõululõunad, rattamatkad ja suvepeod.

Dyssekilde ökokogukonna jaoks tähendab ökoloogia jätkusuutlikkust kõigi ressursside – looduse, keskkonna, loomade ja inimeste – suhtes.

Lisaks isiklikele algatustele, mida iga liige teeb vihmavee kogumise ja veetarbimise, energia, materjalide valiku ja ehitamise osas, on öko kogukonnal mitmeid ühiseid rajatisi, mis koos tagavad ökoloogilise jätkusuutlikkuse. See kehtib reoveepuhastuseks mõeldud pajutaimede, tuulegeneraatorite, jäätmekuuride, maasoojusjaamade, järvede, istanduste, köögi- ja ürdiaedade kohta. Külas on oma köögiviljaaed. Selle saadusi kasutatakse küla ürituste korraldamisel ning kooli ja lasteaia tarbeks. Samuti on koos rajatud ürdiaed ning lillepeenrad.

Jätkusuutlikkus on ka ressursside jagamine ja seeläbi säästmine nagu masinate ja tööriistade jagamine. Sama kehtib ka riiete ja väikeste majapidamistarvete kohta, mida antakse edasi ja nii tagatakse uus elu läbi taaskasutuse.

Pika ajalooga väike küla on viimase 30 aastaga palju arenenud. Tänapäeval aitavad külale elu anda väike kool, lasteaed, rahvamaja, kirik, kohvik, kauplused, pagariäri, kunstnikud, sõltumatud kauplejad ja kliinikud.

Piirkondlikest poliitikatest Halsnaes omavalitsuses rääkis pikemalt kohaliku omavalitsuse juht. Halsnæs piirkond pindalalt on võrdne Võrumaa Antsla vallaga. Piirkonnas asub kaks suuremat linna, kus asuvad sadam ja rauatööstus. Siinses piirkonnas elab ca 30 000 inimest. Piirkonna mureks on pidev eakate osakaalu kasv. Noored lahkuvad õpinguteks mujale kõrgkoolidesse ja paraku neist naasevad vähesed. Nähakse palju vaeva, et propageerida noorte seas kutseharidust. KOV on piirkonna suurim tööandja oma 2500 töötajaga, seevastu rauatehases on ca 500 töötajat. KOVis on esindatud kõik viis parteid (volikogus 21 liiget) kes teevad ka koostööd. Nt on tulnud ettepanek ehitada piirkonda vanemaealistele kodu. Kaugem visioon on aastaks 2035 valmis ehitada hooned peredele, kes tuleksid suurlinnadest piirkonda elama. KOV ostaks maad ja ehitaks välja peremajad ning müüks need noortele peredele, eelistades vähemalt kolme lapsega peresid. Siin oleks hea koht kus vananeda ja noortel võimalus suurematesse linnadesse tööle käia või siis kaugtööd teha.

Hommikul taaskord sõit rongiga Dyssekildesse.

Teise päeva hommik oli täis põnevust, kuna hariliku ja elektrilise jalgratta iga ilmaga kasutamine on Taanis väga tavaline, siis saime ka meie oma teisel päeval ringiliikumise vahendiks just jalgrattad.

Sykkel – tegevusrühma projekt, <https://sykkel.dk/>

Sykkel on mittetulunduslik äriühing, mis töötab vabatahtlikkuse alusel ja toimib spetsiaalsete jalgrataste testimis- ja laenutuskeskusena Dyssekilde raudteejaamas. Keskuse hing ja süda on vanahärra Kristian Dall, kes on otsustanud jagada oma kirge erirataste vastu, et inimesed saaksid võimalustest aimu ja saaksid ise kogeda, kui palju transpordivõimalusi kaasaegsel erirattal on. Keskusest on lihtne rentida erinevaid tüüpe rattaid k.a. elektrilisi - kaubaveoks, poodlemiseks ja laste transportimiseks mõeldud kaubarattad. Valikus on ka 3-rattalised lamamisrattad, nendega on palju mugavam sõita. Tuuletakistus on väiksem ja seetõttu on need ka turvalisemad.

Olemas on ka väga eakasõbralikud jalgrattad.

LEADER toetusega on rajatud rataste hoiuruum, väike kontor ja töökoda rataste remondiks ning hoolduseks. Samast rentisime rattad ja alustasime Torupi ümbruse avastamist juba sportlikumas võtmes.

Fællesmølleriet Mad & Mennesker, <https://faellesmoelleri.com/>

Talu on asutatud 1750. aastal, et töötajatele toota süüa. Tegemist on piirkonna suurima taluga, mida on peetud juba 5-6 põlve. Talu 400 hektarist maast 350-l ha-l kasvatatakse vilja. Talul valmis LEADER toel 2019.a. jahuveski, millist peab talu peremehe õde. Alustuseks hangiti hulgaliselt lube ja sertifikaate, et 2020 aasta jaanuarist alustada tootmisega. Veskil on 28 suuremat aktsionäri ja 300 erinevate osakutega väikeaktsionäri. Toodangut antakse aastas 200 tonni, veski oma täisvõimsust veel saavutanud ei ole.

Tothaveni avatud talu, <https://tothaven.dk/>

Tegemist on pereettevõttega, mis peab külastustalu, milline on avatud märtsi algusest oktoobri lõpuni ja peaaesjalikult Kopenhanenist tulevatele peredele elamuste pakkumiseks. Talus peetakse palju erinevaid sõbralikke loomatõugusid, sealhulgas kanu, Kune sigu, ungari villaseid sigu, lüpsikitsi koos poegade, muskuspärte, sinikaelpärte, kalkuneid, mesilasi, hobuseid, küülikuid, kasse ja eesleid.

LEADERi toetusega on rajatud meierei ja talupood. Poes on hooajaliselt müügil õnnelike kanade munad, kitsejuust, kitsepiimajäätis ja rabarber.

Perenaine Pernille ja peremees Jakob juhivad Tothavenit, kes on iseõppinud põllumehed. Pernille on koolitatud kudumite disainer Kopenhaageni disainikoolist ja Londoni Central Saint Martinsi kolledžist. Ta on müünud kudumidisaini tuntud disainiimpeeriumidele nagu DKNY, Kenneth Cole ja Calvin Klein ning eelnevalt töötanud Hundestedis arengupuudega inimestega.

Jakob on multimeediadisainer ja töötanud 10 aastat kohalikus koolijärgse juhi ja direktori asetäitjana.

Talus toimib meierei, tegeletakse kudumisega ja pakutakse haavatavatele noortele, vanuses 15-30 eluaastat, mentorluskursusi. Kohalik omavalitsus toetab Tothavenis osalevate noorte ja täiskasvanute omamoodi meistriõpet. Õpitakse praktikas, aidatakse ja järgitakse pererahvast, kuidas need loomi hooldavad ja oma väikest mahetalu juhivad.

Praktikandid on talus tavaliselt oma eluperioodil, mil nad ei mahu haridusmaastikule või tavatööle, kas oma vaimse puude, stressi, ärevuse või muu sellise tõttu. Praktikandid aitavad talus paljusid praktilisi töid teha, hoolitsevad küülikute eest, koguvad mune, möllavad laudas või aitavad kreemide ja seepide valmistamisel.

Värskest kitsepiimast toodetakse kolme sorti keefiriga kergitatud ja klaasis laagerdunud väikest valgehallitusjuustu. Juust on väljast pehme ja kreemjas, väikese tugeva südamikuga.

Tothaveni värskelt lüpsitud kitsepiimast pulgajäätis on inspireeritud Itaalia Gelato traditsioonist.

Kõik jäätised on kaetud Hollandi Original Beansi mahešokolaadiga.

Toodetakse nõrutatud kitsepiimajogurtit, mis on tõeliselt rasvane ja tihe jogurt, mis sobib hästi hommikusöögiks, aga ka kastmeteks või hapukoore asendajaks.

Lisaks on tootmises Cajeta, mis on helepruuniks karamelliseeritud kreem Dulce de leche - Mehhiko versioon.

NNY – ettevõtlus- ja disainkool, <https://www.newnordicyouth.dk/>

Tegemist on riiklikult rahastatud erakooliga, milline tegutsenud 7 aastat. See on jätkukool, kus pakutakse võimalust tutvuda eraettevõtlusega, kuidas oma ettevõtte toimib jne. Õpilased arendavad ideest prototüübi alates kodulehe loomisest, toote loomisest kuni hinnastamiseni. Taani koolides ettevõtlust ei õpetata. Taani riik toetab koole, vaatamata õppevormile. Tähtsal kohal on suhted, alles siis oskused. Palju vaba aega veedetakse ühistegevustes, telefoni kasutamine on lubatud 2 tundi päevas. Noored majutuvad 3-4 kohalistes tubades. Riik katab iga õpilase kohta käivad õppekulud, vanemate kanda jääb majutuse ja toitlustuse. Õppeaasta maksumus õpilase kohta on 50 000-75 000 krooni. Õpe kestab 10 kuud. Koolist väljalangevus on 19 % ringis.

Siidritalu

Adam Bloksgaard koos oma naisega kolisid Torupi piirkonda kolm aastat tagasi Kopenhaagenist. Soetatud talukoht oli väga halvas seisus ning seda asuti taastama. Eesmärk oli hakata tootma siidrit. Tänapäevaks on rajatud maadele viinamarjakasvatust, mis veel saaki ei anna. Lisaks on istutatud erinevaid õunapuid. Seega tehakse hetkel siidrit peamiselt õuntest, mida saadakse piirkonna elanikelt. Kavas on maja juurde rajada ka tootmishoone, mis hetkel asub eemal.

